Hoe democratisch is jouw initiatief?

Thema

Door: Jurgen van der Heijden, Rinske van Noortwijk en Irini Salverda

De afgelopen tien jaar hebben we een nieuw soort bewonersinitiatief leren kennen. Namelijk van mensen die in hun dorpen en wijken zelf het initiatief nemen om maatschappelijke waarden te realiseren die eerder door overheden, instellingen en bedrijven werden gerealiseerd. Dat doen zij door zelfstandig aan de slag te gaan met welzijn, zorg, groen, vervoer, energie en nog heel veel meer. Deze beweging is zo'n tien jaar oud en ontwikkelt zich snel. Een nieuwe ontwikkeling is de opkomst van initiatievenplatforms. Zij nemen in belang toe en tillen anno 2016 de burgerbeweging naar een hoger niveau. Hoe zit dat precies?

Om te beginnen is het interessant om te spreken van een burgerbeweging. Dat gebeurde de afgelopen tien jaar nog niet eerder, en wordt nu bijvoorbeeld openlijk gedaan door het televisieprogramma Tegenlicht. Samen met Pakhuis de Zwijger werkt Tegenlicht in diverse steden aan Initiatievenplatforms. Die platforms werken vanuit het besef dat er een burgerbeweging is en vanuit de overtuiging dat deze versnelling verdient. In navolging daarvan, parallel daaraan en soms al veel langer werken steeds meer burgers door middel van platforms aan deze versnelling. Dat doen zij niet door zelf aan de slag te gaan met bijvoorbeeld een stadstuin of een zonneweide, maar door de mensen te vinden en ondersteunen die dat wel doen.

Initiatievenplatforms staan in dezelfde traditie als de bewoners die concreet aan de slag zijn met een maatschappelijk product of dienst. Verschil is dat de dienst van deze platforms bestaat uit ondersteuning van bewonersinitiatieven, en bijvoorbeeld niet uit een maaltijddienst of een boodschappendienst. Als onderdeel van dezelfde traditie organiseren de initiatievenplatforms zich democratisch. Dit hoeft niet te betekenen dat zij zelf democratische organen zijn, want soms zijn het bijvoorbeeld stichtingen of eenmanszaken, maar zij werken uitsluitend onder mandaat van bewoners die zich wel democratisch organiseren. Althans, dat doen de initiatievenplatforms die werkelijk aansluiting hebben bij de burgerbeweging, omdat zij begrijpen hoe deze democratie zo werkt.

Democratie is immers een dynamisch concept. **Een 'levensvatbare' democratie onderkent eigentijdse benaderingen en interpretaties van democratische waarden.** De invulling van democratie verschilt dus per tijdsperiode en hangt af van de maatschappelijke en politieke context, en van de behoeften, mogelijkheden, dilemma's en opgaven van een samenleving. Afhankelijk van de maatschappelijke omstandigheden is een bepaald gestold democratisch systeem tijdelijk passend of wordt er gezocht naar een eigentijdse aanvulling op of aanpassing van het bestaande systeem.

Het is daarom van belang om bij democratische vernieuwingen zoals burgerinitiatieven niet te redeneren vanuit ons bekende gestolde representatieve democratische systeem, maar om oog te hebben voor nieuwe manieren om democratische waarden in te vullen.

Bewonersinitiatieven en initiatievenplatforms geven op hun eigen manier vorm aan democratische waarden. Dat doen zij op grotendeels informele wijze. Initiatieven zijn succesvol als zij juist óók daar goed in slagen. Zij voelen dan heel goed aan hoe zij democratie in de haarvaten van de samenleving gestalte kunnen geven en zelfs weer laten opbloeien. En dat gaat dus anders dan via de bekende (formele) democratische wegen. Het grote gevaar is dan ook om de burgerbeweging te beoordelen vanuit de normen en waarden van de representatieve democratie.

Hoe ziet dat eruit: De burgers zijn samen de baas. Dus niet een paar burgers, of de gemeente, of welzijnswerkers, maar de groep burgers samen. **Samen besluiten zij langs democratische weg, maar dat is zelden door een meerderheid.** Meestal gaat besluitvorming op basis van een onuitgesproken consensus: betrokkenen weten van elkaar wel zo ongeveer wat de bedoeling is, controleren dat een paar keer, en gaan dan tot handelen over. Zo werkt het in de praktijk en ondersteunende initiatievenplatforms sluiten zich daarbij aan. Zij werken vanuit die consensus of helpen die te laten ontstaan.

Welke elementen zitten hier (impliciet) in:

- Er is openheid over wat het initiatief doet en hoe het werkt (zowel naar binnen als buiten toe)
- Iedereen kan op gelijkwaardige wijze inbreng hebben in dit besluitvormingsproces. (Invloed en zeggenschap op zowel doelen als aanpak)
- Het is een inclusief proces; het initiatief is toegankelijk voor anderen. Men probeert anderen actief deelgenoot te maken.
- Er is ruimte voor diversiteit en anders-denken
- Beslissingen worden genomen op basis van consensus of consent

Dit is voor betrokken gemeenteambtenaren soms ingewikkeld, omdat dit democratisch proces zo lastig aantoonbaar transparant te maken is. Zij stellen vragen: "Hoe weten we of de hele groep dit vindt, of namens iedereen wordt gesproken, of er genoeg draagvlak is, wie tegen is"?

Initiatievenplatforms kunnen hierin van dienst zijn door hen te laten zien wie betrokken zijn, en hoe wordt overlegd. En ze kunnen helpen bij de bewustwording dat representativiteit een typische waarde is die de overheid nastreeft. Burgerinitiatieven richten zich veel meer op betrokkenheid van mensen en proberen die waarde vorm te geven door informele en sociale processen en met de 'Handshake' als coördinatiemechanisme. Zij doen dit vanuit het sociale kapitaal van het initiatief en op basis van onderling vertrouwen. De basis van deze vorm van democratie zit dus in het gedeelde weten wat de bedoeling is en in het vertrouwen in elkaar, dat men samenwerkt vanuit die bedoeling aan collectief eigenbelang.